

Fukushima betekent de doodsteek voor de atoomenergie

Aviel Verbruggen over het einde van een tijdperk

De reacties van onze politici op de ramp in Fukushima, Japan, zijn op zijn minst bevreemdend. Sommigen noemen het “manipulatie” wanneer we lessen willen trekken uit de ramp, anderen “betreuren” de beslissing van de Duitse regering om opnieuw een moratorium in te stellen voor de oudere centrales. Op 9/11, de ramp met de Twin Towers, werd onmiddellijk wereldwijd de oorlog tegen het terrorisme afgekondigd. Wat een atoomramp voor de mensheid kan betekenen is toch minstens even hallucinant als het internationale terrorisme. Of niet? Vanwaar die hypergevoeligheid? MO trok naar Aviel Verbruggen, hoogleraar energie- en milieu-economie aan de Universiteit Antwerpen voor een analyse van de feiten.*

Verbruggen: ‘De reactie van onze politici heeft te maken, denk ik, met het feit dat men bijzonder weinig kennis en inzicht heeft in wat er aan de gang is in de nucleaire sector. Sommigen lezen er wel wat over, maar voelen zich ook heel onzeker. En dan gebeurt er zoiets, wat al de plannen voor de komende jaren dreigt om te gooien. Men roept dan op om niet ondoordacht te reageren, in de stijl van “we gaan morgen Doel sluiten”. De aanmaning om geen overhaaste beslissingen te nemen, is normaal. Anderzijds zeggen dat we uit de ramp in Japan geen lessen hoeven te trekken is totaal onjuist natuurlijk. Uit alle feiten en gegevens moet je lessen trekken, maar de juiste lessen. Dat kan je echter maar doen als je eigen kennisbasis het toelaat en je een kader hebt waarin je die feiten en gegevens kan inpassen. En over zo’n kennisbasis beschikken ze niet.

U zegt: te weinig inzicht in wat er aan de gang is in de nucleaire sector. Waaraan denkt u?

Ik denk zowel aan het technologische aspect als aan de historische achtergrond. Van waar komt die sector? Wie zit er achter en wie heeft er allemaal belangen in? Wat omvat die allemaal aan maatschappelijke aspecten? Heeft men al eens grondig nagedacht over de risico’s die eraan zijn verbonden? Politici denken ook in een korte termijn kader en kijken vooral naar de weerslag op hun stemmen.

Het soort vraagstukken dat Japan nu reveleert, zijn vraagstukken die de planeet en de geschiedenis omvatten en daar moet je met andere kaders naar kijken dan vanuit de bezorgdheid dat het je misschien stemmen gaat kosten of dat jouw partij ten aanzien van andere partijen er slecht gaat van af komen. Dat is nabije, kortzichtige politiek versus staatsmanschap.

Onze politieke kaders zijn niet uitgerust om met problemen van die omvang om te gaan?

Dat is al verschillende keren gebleken. Ook het debat rond de nucleaire rentes: men is nog niet in staat om daar in tien bladzijden een gedegen aanpak over neer te schrijven. Men denkt dat dit gratis geld is, maar dan zie je al de risico’s die daar kunnen opduiken. Heeft men er ooit al eens aan gedacht hoe men die gaat betalen indien die zouden opduiken? Er is Synatom in België, dat is een fonds dat moet zorgen voor de passiva op de lange termijn – een fonds dat beheerd wordt door de overheid en

Electrabel maar in de praktijk is het Electrabel die die fondsen domineert. Zij hebben die gebruikt voor hun expansie in Europa. Er is onvoldoende controle op. Je kan dat dossier ook niet aanpakken als beginnende kabinetsmedewerker. Je moet daar voldoende draagkracht en kennis voor hebben. Ze kunnen die sector niet aan. Ik heb twintig jaar aan de Belgische politici de mooiste voorstellen gedaan om Electrabel te muilkorven, om de macht enigszins in te perken, gewoon door ervoor te zorgen dat ze gereguleerd werden. Geen enkele politiker is daarop ingegaan, geen enkele. In 1996 wou Electrabel zijn monopolie in de gemeenten verankeren voor 30 jaar; toen heb ik aan de alarmbel getrokken en overal ten lande dit gaan toelichten. Bijna alle politici, maar ook de kritische politici met invloed in gemeenten, zoals burgemeester Norbert De Batselier in Dendermonde en schepen Mieke Vogels in Antwerpen gaven toen “niet thuis”. Wijlen EU commissaris Van Miert heeft toen de Electrabel démarche ingekort qua duurtijd. Nu roepen velen hard tegen Electrabel, nu het bedrijf veilig in Parijs zit en men er met moeite nog aan kan.

Vindt u dat Duitsland op de juiste manier reageerde?

In Duitsland is het debat over de stopzetting van de nucleaire sector ook gevoerd. Onlangs is men teruggekomen op de beslissing van de sluiting, en wellicht vreest Merkel dat dit een foute beslissing is geweest. Hier is een duidelijke hefboom om die beslissing terug in te trekken. Ze heeft dit ook niet paniekerig gedaan. In Duitsland wordt er hard gewerkt aan de aflossing van de wach en het uitfaseren van nucleaire energie. Men zet heel erg in op energie-efficiëntie en hernieuwbare energie. Maar ook daar conflicteren die industrieën met elkaar en soms trekt de ene het laken meer naar zich toe, soms de andere. Uit de informatie die ik daarover krijg, blijkt ook dat na Japan de hernieuwbare energie in Duitsland een opstoot krijgt. Misschien is die tendens er ook in de andere landen, maar die reageren niet zo dynamisch als Duitsland.

Enkele weken geleden kwam het Internationaal Atoomagentschap IAEA nog met een lovend rapport over de opmars van de kernenergie, vooral in het Zuiden. Fukushima is dan wel een opdoffer.

Men heeft een groot probleem met het IAEA. Dat agentschap is tegelijk promotor en toezichter voor de ontwikkelingen in de kernenergie en dat is niet werkbaar. Bovendien is de Japanner die nu aan het hoofd staat, Yukiya Amano, absoluut onbekwaam. Hij stelde voortdurend dat er niets aan de hand was in Japan. Dat is de ontkenning tot men in de ravijn ligt. Ik denk dat een grondige evaluatie van het optreden van de huidige directeur bij deze ramp de toekomst van die organisatie grondig in vraag zal stellen.

Een streep door de rekening voor wie wil geloven in de nucleaire renaissance?

De lovende berichten over de renaissance in de sector en de opmars van centrales in het Zuiden zijn voor een groot deel fake. Men stelt “zoveel centrales in aanbouw”. Sommige zijn al vijfendertig jaar in aanbouw, zoals die van Iran sinds 1975. Ook de VS heeft een atoomcentrale in aanbouw sinds 1972, maar men werkt er nauwelijks aan voort. In het Westen zijn er slechts twee waaraan werkelijk wordt gewerkt: in Frankrijk en in Finland en alle twee vertonen ze ernstige technische problemen bij de bouw met grote overschrijding van voorziene bouwduur en bouwkosten (bv. De Finse Olkiluoto-3 liep in 2010 al 3,5 jaar achter op schema en de kosten waren al 90 procent hoger dan gepland; dit zal er met Japan niet op verbeteren). Rusland gaat ook door, daar heeft men weinig greep op, maar daar zijn ook centrales bij waaraan al

meer dan 25 jaar wordt gebouwd. Het grootste atoomenergie programma is dit van China. De Chinese regering heeft nu, na de ramp in Japan, al gezegd dat ze gaat heroverwegen. Ik denk dat ze al enige tijd hun twijfels hebben. De jongste jaren zetten ze ook heel erg in op energie-efficiëntie en op hernieuwbare energie. Ik denk dat China, als grote gangmaker, nu heel ernstig zal nadenken of nucleair als optie overeind blijft. Ook China kent ernstige aardbevingen en milieuproblemen. De Chinezen beseffen dat de lineaire technologische lijn niet zomaar kan gevolgd worden. Mycle Schneider, een collega die zich al dertig jaar gespecialiseerd heeft in de nucleaire sector, gaf vorig jaar een presentatie over de zogenaamde “nucleaire renaissance.” Daaruit bleek dat, objectief gezien, de nucleaire sector achteruit gaat, qua aantal centrales in werking en qua output. Een rapport van het Argonne National Lab, hét referentielabo voor atoomenergie in de VS, zegt dat er voor de komende twintig jaar in de VS geen groei te verwachten is op vlak van atoomenergie. Er zullen geen nieuwe centrales worden gebouwd.

Het Zuiden wil nochtans atoomenergie. Ze vertrekken vanuit het recht op atoomenergie.

Het Zuiden spiegelt zich aan het Westen. Het Westen is rijk en groot, en dit door gebruik van fossiele en nucleaire energie, dus willen ze dat ook. Turkije is op dit ogenblik in discussie met de Rusland om een atoomcentrale zoals die van Iran te bouwen. Brazilië heeft atoomenergie geprobeerd, Duitsland heeft daar een centrale gebouwd maar dat is een financieel fiasco geworden. Idem Indonesië, enz.

In Afrika heeft alleen Zuid-Afrika atoomenergie en dat is een erfenis van het Apartheidsregime en de isolatie waarmee dit gepaard ging. Ze hebben ook wel wat deskundigen. Zuid-Afrika was het land dat tot voor kort een nieuwe vooruitstrevende reactor heeft ontwikkeld met nieuwe brandstofbollen. Daar is heel euforisch over gedaan als zou dat dé oplossing zijn. Maar het hele project is intussen alweer volledig gestopt omdat het niet zou renderen.

India pronkt wel graag met zijn nucleaire energie.

Maar ook India kent veel veiligheidsproblemen. Waarom ontwikkelt India atoomenergie? Omdat ze ook atoomwapens hebben. Waarom wilt Pakistan atoomenergie? Omdat ze atoomwapens willen. De twee zijn heel nauw verweven. Zoals in Iran, heeft het in deze landen ook te maken met het vooruitgangsgeloof zoals dat bij ons heerste in de jaren zestig. Het is een kwestie van nationale fierheid, ook voor wie tegen Ahmadinejad is. Maar Iran is ook een aardbevingsland. De bewuste Bushehr-centrale is enkele maanden geleden kritisch geworden, dat wil zeggen klaar voor productie. Twee weken geleden is het nucleaire materiaal er terug uitgenomen omdat het niet functioneerde. Het ene na het andere verhaal mislukt, en toch blijft sommigen daar in geloven.

Miljoenen mensen in het Zuiden hebben nog geen toegang tot energie. Men hoopt dat nucleair snel in grote hoeveelheden energie kan geven.

Dat is een grote mythe. Slechts 2 procent van de energie wereldwijd is afkomstig van atoomenergie. En zelfs wanneer je nu massaal zou inzetten op atoomenergie, is het wachten tot 2030 vooraleer dit iets oplevert. Zo liggen die deadlines. Fusie zal eventueel in 2050 een klein demoproject hebben, beweren de insiders en promotoren ervan (wat ik bovendien ten zeerste betwijfel). Maar daartegen moeten we af zijn van de fossiele brandstoffen. Wat ik ook in mijn boek De ware energiefactuur aantoon, is dat atoomenergie en hernieuwbare energie tegengesteld zijn. Inzetten op het ene sluit

de ontwikkeling van het andere uit. Voor ontwikkelingslanden ligt de oplossing in energie-efficiëntie en hernieuwbare energie. Naast fossiele brandstoffen beschikt Afrika over een overvloed aan hernieuwbare energie: waterkracht, biomassa, windenergie, getijdenenergie, zonne-energie. Dat is de grote verantwoordelijkheid van het Westen op dit ogenblik: om die technologie te ontwikkelen.

Bedoelt u overdracht van technologie aan de landen in het Zuiden?

Niet van onze bestaande technologie want dat is de technologie die de wereld opzadelt met het enorme klimaatrisico en atoomrisico. We moeten de goede technologie voor efficiëntie en hernieuwbare energie ontwikkelen.

En dan het Zuiden hier toegang toe geven?

Het Zuiden kopieert ons. Als wij gasturbines bouwen, wil het Zuiden die ook, als wij atoomcentrales bouwen, wil het Zuiden atoomcentrales. Zij zien dat we rijk zijn, bekijken hoe die rijkdom verkregen wordt en willen vervolgens dezelfde menu. Daarom ben ik bij het uitwerken van het klimaatbeleid zo tegen de offsets, waarbij de rijke landen kredieten kunnen bekomen door projecten in het Zuiden te steunen. Ten eerste is daar veel gebakken lucht bij. Maar wat erger is: we nemen onze verantwoordelijkheid niet. We worden niet verplicht om de bocht te maken. Vandaag moeten we resoluut kiezen voor efficiëntie en hernieuwbare en als wij die bocht niet nemen, zullen de landen in het Zuiden die ook niet nemen. Nochtans hebben ze er alle voordeel bij: als een zonnepaneel hier 1000 euro kost, kost het ginder maar 500 - omdat de arbeidsuren goedkoper zijn- of uiteindelijk slechts 250 euro, omdat ze veel meer uren zon hebben. De mogelijkheden zijn veel groter. Om heel Afrika elektriciteit te geven, moet je ook decentraliseren, anders kan je nooit dit doel bereiken.

Wij moeten het voorbeeld geven. Maar onze democratie lijkt het proces te vertragen. Mensen verzetten zich tegen windmolens in hun achtertuin. Met onze grote energie-afhankelijkheid is het nochtans dringend nodig om zelf meer te produceren.

België voert nu ca. 95 procent van zijn energie in. Als je pleit voor hernieuwbare, vragen uw tegenstanders te bewijzen dat je 100 procent onafhankelijkheid kunt garanderen. Dat kan natuurlijk niet op de korte termijn. Maar 60 procent misschien wel over een paar decennia. Maar we moeten voorkomen dat we ons vastzetten met nu domme beslissingen te nemen; dit noemen we "lock-in" bv. Als je nu een grote kolencentrale bouwt ga je voor 50-60 jaar massaal CO₂ uitstoten (dus voorbij 2050; het streefjaar van de koolstofvrije energie). We willen daarom geen nieuwe steenkoolcentrale in Antwerpen. De Nederlanders zijn schijnheiliger. Ze hebben wel veel transitie-arena's, maar zijn wel kolencentrales aan het bouwen. De opbouw van die hernieuwbare moet natuurlijk ook op de goeie manier gebeuren. In de haven van Antwerpen zijn er heel weinig problemen om windturbines te plaatsen. In lokale gemeenschappen is het moeilijker omdat we zo'n dichtbevolkt land zijn.

Is het omdat er te weinig bewustzijn is?

De civiele samenleving moet zich natuurlijk bewust zijn van de commons, om mee de zorg hiervoor op te nemen. Maar blijkbaar laten de mensen zich maar overtuigen door rampen. De rol van die civiele samenleving is nochtans cruciaal. De wereld zal

veranderen, niet door de rijken die niets willen afgeven. Wel door de miljoenen mensen die het niet meer zien zitten om die rijken te dienen.

Denkt u dat Fukushima een blijvende impact gaat hebben op de evolutie in de sector?

Dat denk ik wel. En ik denk dat het einde van de atoomenergie nu sneller zal komen dan al bezig was, dat dit de doodsteek is voor die risicovolle systemen. Goed nieuws voor de toekomst!

En dat er geen vierde generatie komt?

Vierde generatie! Dat is weer zo'n newspeak! GEN IV is de kweekreactor met de plutonium technologie van de jaren zeventig en tachtig maar die is ook totaal mislukt en er is geen essentieel nieuwe ontwikkeling nu. Ik denk inderdaad dat deze ramp het einde betekent. Voor de VS was de ramp van Three Miles Island al de doodsteek, die samenleving is daarin transparanter.

In mijn ogen zitten we op dit ogenblik met onze beschaving in een transformatie waarvan ik maar één vergelijkbaar moment ken in de geschiedenis en dat is de overgang van het Romeinse Rijk dat overgenomen werd door de slaven, die zich christenen noemden om een ideologie te hebben. Het is de overname van de adelaar door het kruis. De adelaar als symbool van agressiviteit en dominantie, meesterschap, uitroeien, bloedvergieten. De Romeinen waren de baas en al wie in hun weg liep ging eraan. Dat systeem is uiteen gevallen omdat de slaven weigerden nog langer dit werk te doen, en door de internationale volksverhuizingen. Wij maken vandaag iets gelijkaardigs mee. Onze wereldorde die uit elkaar valt, een instroom van nieuwe groepen die het niet meer nemen te zorgen voor een miljardair die hen geen toegevoegde waarde geeft. Dat is een waardenverandering die ook een economische kanteling veroorzaakt. Zij die de onderste laag van de piramide vormen en voor de ondersteuning van die piramide zorgen, lopen weg en dan zakt de piramide in elkaar. Ik denk dat dit aan het gebeuren is. Je ziet allerlei gedecentraliseerde initiatieven tegenover de grootschalige projecten. Het grote probleem dat dan naar boven komt, is dat van de verdeling: van de rijkdom, de macht, het bezit.

Hadden we in de jaren '70 onze lessen getrokken en beginnen ombouwen, dan zouden we nu al in een andere wereld leven en was de globalisering anders verlopen.

Je ziet dit als een hoopvol beeld?

Ja, hoewel dit nog veel conflict zal meebrengen. Maar je moet ver genoeg vooruit denken. Het oude model is dood, maar dat besef is nog niet doorgedrongen. Het blijft nog wel 20 jaar na-ijlen.

Het nieuwe model zal meer efficiëntie vertonen, meer gedecentraliseerd, minder hectisch. We gaan minder staalfabrieken nodig hebben, minder transport, minder harde jobs. Maar het leven gaat verbeteren. En dat is niet omdat iemand dit wil, of omdat iemand dit beter vindt. Dat is omdat de maatschappelijke krachten zich zo ontwikkelen.